

Njohuritë e stomatologëve mbi efektin e cigareve elektronike dhe rreziku për shëndetin oral

Zana Sllamniku Dalipi, Donika Bajrami, Linda Dula, Mirlinda Sopi Krasniqi

Autorë

Zana Sllamniku Dalipi

Katedra e Parodontologjisë dhe Mjekësisë Orale, Qendra Klinike Universitare e Kosovës, Fakulteti i Mjekësisë, Universiteti i Prishtinës "Hasan Prishtina"

Donika Bajrami Shabani

Katedra Sëmundje e dhëmbit me Endodoncion, Qendra Klinike Universitare e Kosovës, Fakulteti i Mjekësisë, Universiteti i Prishtinës "Hasan Prishtina"

Linda Dula

Katedra e Protetikës Stomatologjike, Qendra Klinike Universitare e Kosovës, Fakulteti i Mjekësisë, Universiteti i Prishtinës "Hasan Prishtina"

Mirlinda Sopi Krasniqi

Katedra e Parodontologjisë dhe Mjekësisë Orale, Qendra Klinike Universitare e Kosovës, Fakulteti i Mjekësisë, Universiteti i Prishtinës "Hasan Prishtina"

Për korrespondencë

Donika Bajrami Shabani

donika.bajrami@uni-pr.edu

Hyrje

Stomatologët kanë një rol të rëndësishëm në informimin e pacientëve për rreziqet shëndetësore që lidhen me përdorimin e cigareve elektronike (e-cigaret) shpesh të perceptuara si një alternativë më e sigurt ndaj duhanit tradicional [1]. E-cigaret paraqesin rrezik të rëndësishëm për shëndetin, duke përfshirë sistemin kardiovaskular, respirator, shëndetin oral dhe sistemet e tjera [2]. Edukimi i pacientëve mbi këto rreziqe nga ana e stomatologëve është më se i rëndësishëm duke ofruar informacione dhe këshilla të orientuara për të ndihmuar në mbrojtjen e shëndetit oral dhe të përgjithshëm të pacientëve [3].

Objektiva

Ky studim vlerësoi njohuritë e stomatologëve mbi efektet e e-cigareve dhe ndikimin në shëndetin oral, njohuritë rreth metodave të ndalimit të duhanit dhe nevojën për trajnim shtesë për të mbështetur në mënyrë efektive pacientët që dëshirojnë të ndalojnë pirjen e duhanit.

Metodologjia

Bazuar në memorandumit e bashkëpunimit në mes të Fakultetit të Mjekësisë dhe Odës së Stomatologëve të Kosovës (OSK) me nr protokoli 2934, të dt 05.06.2023, është realizur projekti shkencor me titull "Njohuritë e stomatologëve mbi efektin e cigareve elektronike dhe rreziku për shëndetin oral". Janë anketuar në mënyrë anonime 189 stomatologët të licencuar nga OSK nga rajonet e ndryshme të Kosovës. Për këtë qëllim është përpiluar një pyetësor me 35 pyetje të ndarë në disa seksione, dhe të dhënat tutje janë përpunuar me paketin statistikor SPSS 22. Punimi është aprovuar nga Komiteti Etik i OSK me nr 48-1-30.05.2024.

Rezultatet

Nga 189 stomatologë të anketuar 81 (42.9%) ishin meshkuj dhe 108 (57.1%) ishin femra. Më shumë se gjysma 140 (74.1%) e të hulumtuarve nuk kanë njohuri se a janë e-cigaret e aprovuara nga FDA si të sigurta për t'u konsumuar dhe mbi 77 (40.7%) e të anketuarve nuk kanë njohuri se e-cigaret krijojnë varshmëri. Se e-cigaret janë

më pak kancerogjene se tobako kanë deklaruar se nuk e din mbi 96 (50 %) të anketuarve. Në grupin e të anketuarve 75 (40%) mendojnë se nuk kanë nevojë të diskutojnë me pacientët lidhur me efektet e dëmshme të e-cigareve. Vetëm 69 (36.5%) kishin njohuri për metodat e avancuara të ndalimit të duhanit, siç janë metodat farmakologjike dhe jofarmakologjike dhe vetëm 22 (11.6%) ishin të informuar me modelet e strukturuar si 5As dhe 5Rs. Nga të anketuarit 19 (10.1%) janë të njoftuar me metodën Star për përpilimin e planit individual të aprovuar nga Federata Dentare Ndërkombëtare. Pjesëmarrja në trajnim ishte e ulët, ku vetëm 51 (27.0%) të stomatologëve të anketuar kishin marrë pjesë në ligjerata profesionale lidhur me njohuritë bazike për e-cigaretet. Sipas të anketuarve rreth 163 (86 %) të tyre deklarojnë se edukimi i vazhdueshëm profesional për informimin për e-cigaretet dhe metodat për ndalimin e tij është i domosdoshëm.

Diskutimi

Duhani është një faktor i madh rreziku për një sërë sëmundjesh orale, përfshirë lezionet kancerogjene orale, sëmundjet parodontale, regjenerimin e vonuar të plagëve, humbjen e dhëmbëve, e të tjera [4]. Stomatologët mund të zbulojnë shenjat e hershme të sëmundjeve të lidhura me duhanin si dhe të ofrojnë mbështetje për ndërprerjen e duhanit [5]. Kjo mund të arrihet përmes edukimit të vazhdueshëm, qasjes në burime të besueshme të literaturës dhe udhëzuesve klinik, shoqatave profesionale stomatologjike si dhe bashkëpunimit me organizata të kujdesit shëndetësor [6].

Përfundimi

Nga ky studim mund të konkludojmë se edhe pse stomatologët në Kosovë janë të vetëdijshëm për efektet e dëmshme të cigareve elektronike, ekziston një nevojë e madhe për trajnime mbi metodat e ndërprerjes së përdorimit të duhanit. Edukimi i vazhdueshëm lidhur me programet edukative dhe informimin për metodat e efekteve të e-cigareve por edhe metodologjisë për ndërprerje të duhanit është thelbësor për të aftësuar stomatologët për të mbështetur në mënyrë efektive pacientët që dëshirojnë të ndalojnë pirjen e duhanit.

Rekomandimet

- Stomatologët duhet të jene më aktiv në pjesëmarrjen e ligjeratave dhe punëtorive lidhur me edukimin dhe ndërgjegjësimin e pacientëve mbi efektet e dëmshme të duhanit për shëndetin oral.
- Stomatologët duhet të informohen dhe aplikojnë mod-

elet e strukturuar të ndërhyrjes si 5A-të (Pyet, Këshillo, Vlerëso, Asisto, Organizo) dhe 5R-të (Rëndësia, Rreziqet, Shpërblimet, Pengesat në rrugë, dhe Përsëritja) për të diskutuar ndërprerjen e pirjes së duhanit.

- Stomatologët mund të propozojnë metodat farmakologjike dhe jo-farmakologjike për të menaxhuar dhe ndihmuar ndërprerjen e duhanit.
- Stomatologët mund të ofrojnë këshillim të vazhdueshëm gjatë vizitave stomatologjike për të rritur shkallën e suksesit të lënies së duhanit, si dhe referimin e pacientëve në programe të specializuara për ndalimin e pirjes së duhanit.
- Propozojmë që në të ardhmen të organizohen ligjerata dhe punëtori nga OSK, duke pasur për bazë edukimin dhe trajnimin e vazhdueshëm për metodat në ndalimin e pirjes së duhanit.
- Integrimi i këtyre propozimeve në praktikën dentare mund të kontribuojë në mënyrë të konsiderueshme në uljen e prevalencës së sëmundjeve të lidhura me e-cigaretet sidomos për moshat adoleshente që janë në trend me konsumim të pakontrolluar të e-cigareve.
- Mirënjohje: Autorët shprehin mirënjohjen e thellë ndaj Odës së Stomatologëve të Kosovës për mbështetjen dhe bashkëpunimin e ngushtë për realizimin e projektit, ndihma dhe ekspertiza e tyre kanë qenë thelbësore në përmbushjen e projektit.
- Fjalë kyçe: efekti i cigareve elektronike, rreziku për shëndetin oral, trajnimet edukative për ndalimin e pirjes së duhanit

Literatura

- [1] Grana R, Benowitz N, Glantz SA: E-cigarettes: a scientific review. *Circulation* 2014, 129(19):1972–1986.
- [2] Tzortzi A, Kapetanstrataki M, Evangelopoulou V, Beghrakis P: A systematic literature review of e-cigarette-related illness and injury: not just for the respirologist. *International journal of environmental research and public health* 2020, 17(7):2248.
- [3] Perrine CG, Pickens CM, Boehmer TK, King BA, Jones CM, DeSisto CL, et al. Characteristics of a multistate outbreak of lung injury associated with E-cigarette Use, or vaping - United States, 2019. *MMWR Morb Mortal Wkly Rep*. 2019 Oct 4;68(39):860-4.
- [4] Cho JH: The association between electronic-cigarette use and self-reported oral symptoms including cracked or broken teeth and tongue and/or inside-cheek pain among adolescents: A cross-sectional study. *PloS one* 2017, 12(7):e0180506.
- [5] Grana R, Benowitz N, Glantz SA: E-cigarettes: a scientific review. *Circulation* 2014, 129(19):1972–1986.
- [6] Vaught B, Spellman J, Shah A, Stewart A, Mullin D. Facial trauma caused by electronic cigarette explosion. *Ear Nose Throat J*. 2017/03/28. 2017 Mar;96(3):139-42.